

„A most említett büntetés Pénzeknek, szinte úgy mint... a Ház vevők által fizetendő summáknak bevétele, a tűzoltó szerszámoknak beszerzésére, és ezekről teendő számadásnak elkészítésére nézve szükséges egy Perceptornak ki nevezése, mely a Városi Nemes Urak, és a Polgárság, és Városi Tanács Közmegegyezésével történnyen meg, és ezen módon azon Perceptornak, kinek is Esztendei Jutalma a bejövő Summákhoz alkalmaztatva határozattasson meg, – a Nemesség büntetés pénze pedig az Esztendő végével a helybéli Fő Biro Urnak Assignatiója mellett adattasson által. – Kötelessége légyen pedig azon Perceptornak rendes Számadását esztendőnkét elkészíteni és azt mind a Földes Uraságnak, mint a Nemességnek vagy Nemes Birónak bemutatni. – Szükséges végezetre az is, hogy minden némű Tűzoltó eszközökről mind a belső Városba, mind a Majorokba egy hiteles összeírás, vagy is Invertárium készíttessen, mely a Nemességgel is közöltessen.”

Az utolsó, a kilencedik paragrafus arról rendelkezik, hogy a tűzoltó rendszabályok mindenkinél tudomására jussanak. Ennek érdekében a szükséges számban kinyomtatásra kerülnek, így megfelelő áron hozzáférhetővé válnak, de szóbeli oktatásra is sor kerül a céhek negyedévenkénti gyűlésén. Ez a kitűnő dokumentum a következő mondatokkal zárul: „Végtére, hogy ezen Rendelések minden Lakosoknál tudva legyenek és senki magát ne menthesse, mintha kötelességét nem tudta volna, a végre ezen Rendelések ki nyomtatván ezeket ki nyomtatva az igazságosan ki szabandó áron minden Házi Gazda, és minden Czéhek tartoznak megvenni, és különösen minden Czéhek kötelesek lesznek ezen Rendeléseket minden fertály Esztendőbeli Gyűléseikben mind a Mester Embereknek, mind a Legényeknek együttlétében fel olvasatni, sőt minden idegen Legényeknek a mikor itt munkára állanak, szükséges legyen tudokra adni, hogy a Tűz oltásra nézve mitsoda kötelességek vagynak eleikbe szabva.” Ilyen nyomtatvány minden bizsonnyal készült is, de érdekes módon mindeddig egyetlen példány sem került elő belőle.

Íme ilyen gazdag anyagot tartalmaz az 1822. február 16-án meghozott tűzoltó rendszabály, melyet 1823. június 25-én véglegesítettek, majd egy tekintélyes, művelt városi polgár, Eöri Szabó Gábor, a bizottság jegyzője írásba foglalt, hogy a következőkben évtizedeken keresztül szolgálja Pápán a tűzvédelem ügyét.

Az egyes paragrafusok tökéletesítése természetesen tovább folytatódott mindaddig, míg 1872-ben meg nem alakult a városi önkéntes tűzoltóság, mely új alapokra helyezte a tűzvédelmet. Ez nem is lehetett másként, hiszen akkor kezdődött a céhek felbomlása, így az ő szervezetségükre, mozgósító erejükre nem lehetett többé számítani. Szükség volt tehát egy új, hatékonyabb szervezeti formára, mely átmenetet jelentett a XX. században megszülető hivatásos tűzoltóság felé.

Huszár János

Kerekes Simon kolozsvári csizmadialegény vándorútja és megfigyelései

A Kerekes-család

Nemrégiben kezembe került egy kopottas, ám új korában szép kiállítású „Emlék-könyv”,¹ melyet hajdani tulajdonosa valószínűleg az 1896-os budapesti millenniumi kiállításon vásárolhatott.² Lapozgatva a kötetet azt észleltem, hogy ez egy utazás dokumentuma. Az albumszerű könyvben a napló és az emlékirat műfaji jegyei keverednek: van olyan részlet, amit a szerző naplószerűen jegyzett fel a történes időpontjában, s van olyan is (ez a nagyobb terjedelmű rész), amit emlékiratnak tekinthetünk, mivel az írója utólag, emlékezetből, már idős korá-

¹ Az „Emlék-könyv” tulajdonosa Wölfer Lajos Győr, Zrínyi u. 53. sz. alatti lakos, aki rendelkezésemre bocsátotta az erdélyi családi gyökerekkel bíró, már elhunyt felesége iratai közül Kerekes Simon vándorlási naplóját. (Szívességét ezúttal is köszönöm.)

² Az „Emlék-könyv” (továbbiakban Napló) borítóján gazdag ornamentális díszítéssel készült stilizált kopjafa, kör alakú fejrészében lévő szöveg: Budapesti Millennium Kiállítás 1896. A kopjafa szára terekedő szalagon az „Emlék-könyv” felírás olvasható. A bordó színű borítón a rajzolatok és szövegek arany színben készültek, jellegzetes ünnepélyes, a korra jellemző historizáló stílusban.

ban jegyezhetette fel ifjúkori vándorlásairól.³ A századforduló tájékán készült emlékiratot emiatt törvényszerűen az öregkori panaszos hangvétel, változó, dekadens állapot jellemzi, több időbeni pontatlansággal és gyakori ismétlődésekkel. A dokumentum hangulatát mindvégig áthatja egy erőteljes empátikus érzés és a fiatalok iránti nosztalgia. Mindezeket még fokozta az anyagi csőd, a család elszegényedése, egzisztenciájának szűkítése. Ennek bizonyosága versének sorai: „A múltban nincs sok erőm / Már a jövőben sincs sok remény, / Mert gyöngye öreg életem csak nyomorral élem én.”⁴

Az emlékirat 47 oldalból áll, szerzője Kerekes Simon, kolozsvári születésű csizmadialegény, aki ifjúkori vándorlásait jegyezte fel nagy emocionális erővel. Az emlékiratban az utóírások dominálnak, ezen kívül 11 saját készítésű rajz, 5 db eredeti fotó, 5 vers szerepel a kötetben. E felsorolás is jelzi, hogy az emlékirat nem szakmai tapasztalatszerző írás, a vándorlegény az útja során, amit látott és megfigyelt azt lejegyezte, lerajzolta és érzéseit „megverselte”, tehát útját „művészi” módon dokumentálta, természetesen a maga egyszerű kezdetleges módján.

Kerekes Simon Kolozsváron született 1837. július 24-én a Kőkert utca 64-es számú házban. Nagy volt a család, szüleinek hat gyermeke született. A családfő, Kerekes Tódor „papírcsináló” segédként dolgozott egy kolozsvári manufaktúrában. Később, még 1848 előtt munkavezetőként is működött, és „papírkészítő gyárosnak” is tekinthető volt.⁵ A Kerekes-család tehát a polgári középosztály első rétegéhez tartozott, megvolt az anyagi alapja arra, hogy 1869-ben megvásárolja Kolozsváron a Felső-szén utcai telken lévő házat.⁶ Így a család szerényen ugyan, de anyagi biztonságban élt egész az anya (Miklós Anna) 1852-es haláláig.

„Az apánkra maradtunk anya nélkül, nemsokára idegen kenyérré szorultunk” – emlékezett keserűen Kerekes Simon a történetekre.⁷ Az apának hat gyermeket kellett felnevelnie, el látnia, valamint élelmezésükről és taníttatásukról gondoskodni. A gyerekek születési sorrendben: János, Simon, Péter, Anna, Zakariás és Mária. A négy fiú mindegyike mesterséget tanult; Simon a csizmadiák szakmát választotta, melyet Frank József csizmadiamesternél tanulta ki. Négy évet inasként és egy évet segédként töltött el Frank mester kolozsvári műhelyében. 1858. június 24-én felszabadult és másfél év múlva, 1860. február 11-én nyolc évi utazásra indult, mivel „az akkori időben vándorolni volt szokás” – írta naplójába.⁸ A külföldi tapasztalatszerzést ugyanis előírta több szigorú céhszabályzat.⁹

Vándorlásait 1868 októberében fejezte be. Még ebben az évben megnősült, házastársa a nagyszabású Albert Judit, akivel négy évig élt Nagyszabason, majd 1874. október 15-én Kolozsvárra költöztek. Hat gyermekük született, akik közül csak két lány maradt életben (Róza 1870, Zsuzsanna 1873). Közben Kerekes Simon csizmadiamester lett, műhelyt nyitott és három évig segédekkel dolgozott. 1868 után már nem vállalkozott nagyobb utazásokra, legfeljebb testvéreit látogatta meg az erdélyi városokban. Több évtizeden át szorgalmasan dolgozott, csendesen üzte a mesteriségét és biztonságos életkörülményeket teremtett családjá számára.

Egyszer hagyta el Erdélyt: 1896-ban részt vett a budapesti millenniumi ünnepeken, meglátogatta többek között a millenáris kiállítást is. Itt vásárolta a díszes „Emlék-könyvet”, amelybe vándorlásainak megfigyeléseit és utazási élményeit rögzítette. Feltűnt neki a kiállítás bejáratával szembeni emlékmű, rajta történelmi személyeket ábrázoló szoborcsoporttal. A fél-

³ *Franciscs Károly*: Kis Komáromba gyertyát gyújték. (Bp. Magvető, é. n. Vörös Károly bevezetője. 18. old.) Aranyiban nem szabályos a Napló, mivel hiányzik a feltüntetett városoknál az odaérkezésének időpontja; csak az ott tartózkodás idejét közli.

⁴ Napló 3. old.

⁵ Kerekes Simon nevezte így apját a Napló 44. oldalán.

⁶ Házvásárlási kötvény, melyet Kerekes Tódor részére állítottak ki 1839. március 1-jén. Szabó József kolozsvári szolgabíró és Gáll János esküdő aláírásukkal igazolták. (A ház eladója Miklós Tódor, valószínűleg Kerekes Tódor apósa.)

⁷ Napló 44. old. és 4. old.

⁸ Uo.

⁹ *Richter M. István*: Mesterlegények a céhvilágban. Etnográfia-Népelet, 1930. 38. sz. 40. old. A céhes legényt, miután felszabadult idegen (külföldi) helyre kellett mennie szakmai tapasztalatot szerezni, amely három évig tartott.

kör alakú millenniumi emlékmű láttán hazafias érzés lett úrrá rajta, különösen imponált Árpád alakja, akinek applikált rajzát belehelyezte a naplóba.¹⁰

Ahogy közeledett a századvég a Kerekes-család tagjai lassanként „elfogytak”. Az apa még 1867-ben, 63 éves korában elhalálozott, testvérei is mind „elhagyták”. János kolerában halt meg Vajdahunyadon 1873-ban, Péter 1874 őszén, Anna fiatalon, mindössze 30 évesen hagyta el az „árnyékvilágot” 1875 februárjában, Mari húga túlélte a századfordulót, 1902-ben hunyt el. Zakariásról nem jegyzett fel értékelhető adatot, de már ő sem érte meg a XX. századot.¹¹

1899 februárjában kapott egy hivatalos levelet, amely bank „kiszámítás” volt: „tíz év alatt kell, hogy fizessünk 99 forint és 75 krajczár összeget”.¹² E banki felszólítás, mint jellegzetes dualizmuskori gazdasági tünet teljesen tönkretette a családot. 1901-ben már „lecsúszott munkásként” küzdött „az élet sivár tengerén” és arról panaszkodik, hogy „pár fillér keresetét elrabolja a kormány”. Több betegségtől szenvedett és csendesesen lázadt az adózással járó súlyos terhektől: „Azért fizessünk, ahová nem tartozunk, mert hát kicsikarják a filléreket a kezünkből, elviszik, mer kell a nagy uraknak a pinz”.¹³ Így a századfordulón már Kerekes Simon szociálisan elnyomorodott, megkeseredett és elszegényedett ember benyomását keltette. A Kerekes családból már csak egyedül ő élt, egészen 1914-es haláláig.

A vándorút két szakasza

Kerekes Simon felszabadulása után másfél év múlva, 1860 februárjában indult el a „hosszú útra”. Vajon mi motiválta az utazási kalandra, miért fogott „hű barátként” vándorbotot a kezébe? E kérdésekről a krónikaíró nem jegyzett fel érdemesíthető adatokat, ám közvetetten utal utazásának céljaira.

Mindenekelőtt a mesterség alaposabb megismerése sarkalta, a szakmai tudás kiegészítése a külföldön szerzett tapasztalatokkal és technikai fogásokkal. A céhlegények vándorlása már a XVIII. században elkezdődött: Magyarország belső területeiről és Erdélyből vándoroltak Németországba¹⁴ és a németalföldi országokba. A XIX. század közepén az ipari forradalom kibontakozásával, a szabad versenyes időszakban felértékelődött a mesterségbeli tudás, a külföldön szerzett korszerű technikai készség jelentősége.¹⁵ A másik motiváló körülmény Kerekes Simon esetében a fiatalos kalandvágy, a világlátás igénye lehetett, mely ösztönözte az idegen országokba való utazásokat: „Ó, de sokszor visszaemlékszem régi időkre és a fiatalabb korra, mikor a remény és a vágy élt bennem a nagy világ megismerésére!”¹⁶ Megismerni más népek szokásait, életét, felfedezni „világrészeket és városokat”, meglátni s tengert, a part menti világítótornyokat, gyönyörködni a csodás katedrálisokban, szép szobrokban és értékes köztéri alkotásokban. Végül jól érzékelhetően, határozott kívánsága volt a külföldi emberek megismerése, velük való beszélgetés napi életükről, gondjaikról. Ez az aktív beszélgetési és ismerkedési szándék ösztönözte az idegen nyelvek megismerésére is: „Én sem utaztam olyan sokat, hogy olyan legyek mind egy állat, nem tudja, hogyan élnek más városokban és más világrészekben, és mi szokások vannak, milyen nyelven beszélnek. Én abba ügykeztem, hogy mindent megtanuljak, főképpen a nyelvet.” Kétségtelenül nyelvi érdeklődésének és aktivitásának lehetett pozitív ösztönző szerepe a Boszporusz körüli utazásokban, a török világ megkezelésében.¹⁷

1860. február 18-án „néhány krajczárral a zsebében” gyalogszerrel kezdte vándorútját. Azt tervezte, hogy utazásainak anyagi költségeit munkával keresi meg; amelyik városban meg-

¹⁰ Szöveg: „Árpád idejébe való vitéz” kivágott rajza „teljes életnagyságban”. A „vitézről” készült rajtot, mind emlékművet elhelyezte, egy önmaga által rajzolt tájba, ahol egy folyóparti, kiemelkedő sziklán valósággal uralkodik környezetén. (Napló 27. old.)

¹¹ Napló 44. és 45. old.

¹² A banki felszólítás rövid tartalma egy beragasztott papíron szerepel. Napló 40. old.

¹³ Napló 36. old. Hiszek, bízom egy istenben... című vers részlete. Az elnyomorodásról kesereg A szegény munkás című 1901-ben írt versében is.

¹⁴ Katus László: A tőkés gazdaság fejlődése a kiegyezés után. In: Magyarország története 1848–1890. 6/2. Bp., 1979. 1003–1013. old.

¹⁵ Uo. 1010–1012. old.

¹⁶ Napló 29. old.

¹⁷ Saját bevallása szerint a magyar nyelv mellett megértette a német és a román, valamint a szlavóniai szerb nyelvet, tudott számolni olaszul, tanult franciául és kevés örmény szót is ismert. A napló 20. oldalán írta: „megtanultam németül Németországban”. (Arról nem szolt, hogy mikor és hol tartózkodott Németországban.)

fordul, ott elszegődik egy csizmadia- vagy szíjjártómesterhez, s az itt kapott bért használja barangolásainak fedezésére. Kolozsvárról Nagyváradra ment, ahol Árvai Mihálynál, majd Debrecenben Koláti Sámuel műhelyében dolgozott összesen egy évig. Budapesten azonnal beállt munkára Somogyi András csizmadiamesterhez, a Nagy Stáció u. 50. sz. házba. Egy évi munka után elhatározta, hogy dunai gőzössel Bécsbe utazik. Útközben lerajzolta a visegrádi váromot, megnézte a „nagy város” Komáromot és annak erős várát. Bécsben kikötött a Práterben lévő hajóállomáson és csodálkozva állapította meg: „Azt hittem a mennyországba értem, olyan tiszta és szép volt a város!” Öt hónapig dolgozott Johann Svanernél, a Jáger u. 2. szám alatt. Sétálva a bécsi belvárosban, s a Burgot szemlélve megállapította: „Bécs más város, nem Pest: sokkal csendesebb és műveltebb Pestnél”. Salzburg és Linz után Prágába, majd a morva fővárosba, Brünnebe érkezett, ám az utóbbi két helyen nem talált munkát, ezért gyorsan visszatért Magyarországra. Meglepetéssel tapasztalta, hogy a határállomáson, a kitűzött magyar lobogó ellenére senki sem beszélt magyarul, „csak tót nyelven szóltak egészen Pozsonyig”. Itt „nagy ritkán” magyar beszédet is hallott. Ezután hajóval „lejöttem” Komáromba, majd az öt hónapos budapesti munka után Mohácsra utazott. Innét „elgyalogoltam Pécsre”, ahonnan hat hónapos munkavégzés után a szlavóniai Eszékre érkezett.¹⁸ Egy év után továbbállt Vukovárra, ahol öt hónapig dolgozott „egy szíjjártónál”. Pétervárad és Újvidék után Zimonymán meglátta a Száva és a Duna „összecsatlakozását”, a megállapította, hogy a Duna szélességében „nagy és hatalmas”. Ezután betegen és gyalog a Bánátba ment, Pancsován „majdnem otthagytam a fogamat”, mert egy alak „agyon alkalmi a pénzemért”. 1864 márciusában, Temesvárbán gyönyörködött: „ritka szépségű, tiszta város, különösen a vár környéke, még Bécsben sincsenek külön épületek”. Felment a dévai várba, melyet 1848-ban „felröpítettek a levegőbe”. 1864 nyarán hazaérkezett Kolozsvárra, s ezzel véget ért Kerekes Simon vándorútjának első szakasza.

Felvetődhet a kérdés: miért választotta hősünk vándorlásainak a nyugati, bécsi, cseh–morva irányt. Ebben az időben ugyanis Erdély legfontosabb ipari nyersanyaga a bőr és a bőráru volt, melynek nagysága a birodalom kereskedelmi forgalmának 8 %-át tette ki. Az erdélyi nyersbőrt többnyire Bécsbe és Csehországba exportálták.¹⁹ Kerekes Simon valószínűleg megakarta tapasztalni a bőrfeldolgozás fejlett módját, látni akarta a termékek előállításának technikai színvonalát. Ez azonban csak részben sikerülhetett neki, hiszen a bécsi Johann Svanernél kapott csak munkát, Csehországban nem volt alkalmá a csizmadiamesterség közepébe kerülni, ezért a kereset hiánya miatt sürgősen hazatért.

Otthon, Kolozsvárott két napig időzött, miközben elgondolkodott a vándorlás folytatásáról, illetve annak irányáról. Tudta, hogy sok erdélyi magyar és szász céhes legény kivándorolt a dunai fejedelemségekbe, miután a céhrendszer általános vélsága következtében a mesterek igekeztek gátolni segédjeik önállóságát.²⁰ A vándorlás déli irányát szakmai érv is erősítette: a cipő és lábbeli készítés középkori eredetű, török stílusjegyeinek újbóli divatja.²¹ Vonzó és tanulságos lehetne a csizmakészítést eredeti török műhelyben megfigyelni – gondolta Kerekes Simon és Törökország felé vette az útirányt 1864 nyarán.

Némi tépelődés után tehát folytatódott a vándorút. Brassó után Bukarestben dolgozott, melyről megemlítette, hogy „civilizált, nagy kereskedő város és sok templom van benne”. Ezután délnek fordult a bulgár határ felé és Rusze dunai határvárosban kötött ki. A bulgáriai város arról volt nevezetes, hogy itt „nem csónakkal járnak át a Dunán, hanem vitorlás kishajóval”. Magyar sorstársaival²² Sumen²³ városon át Várnába vették az útirányt, amely „ritka ál-

¹⁸ Eszéken elfogta a honvág, mint írta: „Dráva folyó szélén (partján) járok-kelek, szomorú dalokat énekelek. Távol vagyok hazámtól, mint Kolozsvár a Drávától. (Napló 17. old.)

¹⁹ Szász Zoltán: Gazdaság és társadalom a kapitalista átalakulása korában. In: Erdély története 1830-tól napjainkig III. Szerk.: Szász Zoltán. Akadémiai Kiadó, Bp., 1986. 1250–1251. old.

²⁰ Uo. 1251. old.

²¹ Gáborján Alice: Magyar bőr- és lábbelikészítés. Csizmadia. In: Magyar néprajz III. Kézművesség. Szerk.: Domonkos Ottó. 296–297. old.

²² „Sorstársai”: Penyő Sándor „kikindai születésű”. Bálint István háromszéki, Kocsis Mihály aradi illetőségű személy. Velük Bukarestben dolgozott együtt. „Horváth Jóska, ki kanizsai születésű volt”, vele Konstantinápolyban dolgoztak együtt, de ő egy idő után Ogyesszába (Oroszország) utazott.

²³ A városok azonosításában felhasználtuk *Kisari Balla György*: Kogutowicz Manó térképei című kiadványt. (1995)

lású" (fekvésű) hatalmas kereskedő város volt a Fekete-tenger partján, „világhírű kikötővel”. Itt bevárták a Sulináról érkező angol felségjelű tengerjáró hajót. A megérkezést követő napon „15 felszálló utas alatt elmerült a komp”, ám az „ügyes matrózok gyorsan elhárították a bajt”. Midőn megmozdult a hajó, „én furcsán éreztem magamat, felfordult velem az egész világ, háborgott a belsőm”, s a hajó meg csak „hasította a vizet, nem törődött a rajta nyögő emberekkel”. Másnap már „nagy távolságra látszottak a Kis-ázsiai hegyek, s a hajó délnek fordulva bement a Boszporusz csatornába”. Az öböl „három Duna” szélességű lehetett, hossza „ötórányira” volt a városban lévő kikötőtől.²⁴ A vámolás után egy francia vendéglobben rendelkeztek „egy húslevest, meg egy pohár finom görög bort”. Óva intették őket, hogy „aki a tengeri betegséget megkapta, annak nem szabad jóllakni, mert még azon a napon meghal”. Az intelem ellenére este elmentek egy másik vendéglobbe és jól megvacsoráztak. Közben azonnal munkába állt Keferl Alojz csizmadiamesternél, aki innsbrucki származású öreg, özvegyember volt. A „tisza német születésű” mesternek Pera városrészben volt a műhelye, szállást is ő biztosított Kerekes Simon részére. Kilenc hónapos munkavégzés után „úgy jött nekem, hogy elmenjek a városból”. Megköszönte a munkát a jólélt mesternek és a „fehér márván tengeren” keresztül az Égei-tengerre érkeztek. Az utazás „három nap, három éjjel” tartott, amíg ki nem kötöttek a smirnai (ma Izmir) kikötőben. Itt is munkát vállalt, ám nem értette meg a görögök és az olaszok beszédét, sőt a „gorombáskodásukat is megtapasztaltam”. Ezek után azonnal visszautazott Konstantinápolyba, újra folytatta a munkát Keferl mesternél.

Kerekes Simon a maga egyszerű módján bemutatta Konstantinápolyt, „meg kell tekinteni e várost jól”: leírta a város egyes részeinek jellegét, érzékeltette a magas kereskedelmi forgalmat és kultúrát. Az európai féltekén Pera, Galata és Tophana helyezkednek el: Galatában meglátogatott egy zsinagógát, nagy hatást tett rá a „két sugár torony” (minaret), az 50 méter magas tűztorony karcsú látványra. Galatából jó kilátás volt az Arany Szarv öbölre és a Boszporusz-csatorna hatalmas hajóforgalmára. A csatormán lezajló „ezer meg ezer” vitorlás- és gőzhajó mozgalmas látványa lenyűgözte („az egyik hajó jön, a másik éppen megy”), melyet „a világ csudájának” nevezett, ám megjegyezte a nagy tengeri forgalom okozta „borzasztóan nagy zajt és füstöt”.

Átkelt a „nagy hídon” (Karaküi híd), melyen „sok ember hemzseg” és igyekeznek átjutni Galatából a legnagyobb területű városrészbe, Sztambulba. Itt a hídfőnél „nagyon régi város” látható, még a „rómaiak építették”, mellette van a „török császár palotája” (Sztultan Szelim-palota), közel hozzá az Aja Szófia mecset díszleg. Nagy érdeklődéssel figyelte a rengeteg különös épületet és a mecseteket, (amelyeket ő templomnak nevezett). A tereken látta a hírneves köztéri alkotásokat, megcsodálta a „magas kőoszlopot”,²⁵ melynek négy szegélyét hieroglifák és latin–görög nyelvű feliratok díszítik. Drámai hatást váltott ki benne az 5,5 méter magas, bronzból készült „kigyóoszlop” látványa: „három borzasztó kigyó összecsavarodva” farkukon állva „egy kerek alakú talapzaton” fejüket nyitott szájával az ég felé fordítják, kifejezve a perzsák elleni csatában elesett spártai harcosok tragédiáját és hősiességét.²⁶

Kerekes Simon a kis-ázsiai Szkutari városrészről újból megcsodálta az óriási tengeri forgalmat, érdeklődve figyelte a szembeni európai parton lévő tophanai kikötőt, ahol „külföldi hadihajók” állomásoztak. Szimpátiával nézte a törökországi, keletiesen nyüzsgő forgatagot, a bazár életét és jellegzetes hangulatát. Felfigyelt a mindennapok apró jelenségeire is. Sztambulban „egy fa terebélyében”, az ott keletkező árnyékban „kedves öreg török urak mulatoztak”, hűsölve „csendesén kávéztak és dohányoztak”. Megállapította, hogy itt „soha nincs tél, csupán december vége és január 15. között vannak hűvös éjszék, s érdeklődéssel figyelte a tengeri halakat és rákokat halászó embereket, amint a hátukon kosárban vitték zsákmanyukat. Kerekes Simon csaknem két évet töltött²⁷ Kis-Ázsiában „Napkeleten”, „az oszmánok hazájában”, s nagyon megtetszett neki a török életfelfogás és mentalitás, az állandó lükte-tő nyüzsgés, a mindennapok hangos zaja. Érdekes dolog azonban, hogy szakmájáról sem itt, sem a bécsi útja során nem jegyezt fel használható adatot.

²⁴ A Boszporusz-szoros 27 km hosszúságú, 550 m és 2,3 km szélességű, valamint 30–60 m mélységű csatorna. Pallas Nagy Lexikon (PNL) 10. kötet 573. old.

²⁵ Nagy Theodosius obeliszke, melyet a császár 390-ben állíttatott és anyagát (monolit) Egyiptomból hozatta. (PNL 10. 746. old.)

²⁶ A „kigyóoszlop” a 479. évi plateai csata emlékére állították görögök.

²⁷ Konstantinápolyban dolgozott 1865 elejétől 1866 őszéig. (Napló 24. old.)

Kerekes Simon mohamedán fezen (1866)
(Hek János fényképész, Konstantinápoly)

séggel! Ne áss vermet másoknak, mert magad esel beléje! Pihenj meg, ha célotat elérted, bal-
lagj tovább szerencsével! Fegyvert ragadj, ha fiú vagy és ne hagyj hazádat!”²⁸

Korábban említettük, hogy Kerekes Simon vándorlásainak egyik célja lehetett az idegen
nyelvek megismerésének igénye. Más népek nyelvének elsajátítását olyan minimális szinten
végezte el, amely elegendő volt a tájékozódáshoz és egyszerű formában kifejezve aktív ismer-
kedési-közlési szándékait. Konstantinápolyi tartózkodását az is motiválta, hogy „törökül
könnyen meg lehet tanulni”, ráadásul megszerette az ország hangulatát és az ott élő embere-
ket. Összesen 30 kifejezést és mondatot jegyzett le: a török kifejezéseket egyéni, sajátos módon
rögzítette. Például: tüfeng (fegyver) „tüfék”-nek írta; sarab (bor) – „sáráp”; aszker (katona) –
„áskir”; szu (víz) – „su”; et (hús) – „ett”; jurmuta (tojás) – „jármátá”; szaát (óra) – „sát”; dzsám
(üveg) – „zsám”; allah (isten) – „álá”; kardas (fivér) – „kárdás”; haszta (beteg) – „hásta”; stb.²⁹

²⁸ A közmondások egy része nem értelmezhető a papír sérülése miatt. (Napló 18. old.)

²⁹ Gyakorlati magyar-török szótár I. Brindsi Kiszim (Patinszky János magánkiadás, 1922.)

Kerekes Simon Pera utcai
szállásán elmerengett a látot-
takon, s a napi élmények
elemzése közben elfogta a
honvágy. „Ha a jó Isten meg-
segít szíp hazamba visszatér-
ni és megtelepedni vala-
hol...” – sóhajtott fel a ko-
lozsvári csizmadialegény, s
úgy tűnik, hogy elege volt a
vándoréletből, nyugalma-
sabb életre vágyott. Hamaro-
san megköszönte a munkát
Kefler mesternek és megvál-
totta a hajójegyet a Duna-del-
tában lévő Sulináig. Innét fel-
hajózott Szilisztráig, majd
Oltenita határvárostól szeké-
ren Bukarestig utazott. A ro-
mán fővárosból gyalog balla-
gott el egészen Brassóig,
majd Nagyszebenen át haza-
érkezett Kolozsvárra.

A napló egyéb bejegyzései

Kerekes Simon vallásos
ember volt: külföldi utazása-
in többször is Istenhez fo-
hászodik – versben –, hogy
szerencsésen hazaérjen. Val-
lásossága sajátos erkölcsisé-
ggel párosul; „Tudnivalók”
címmel 18 közmondást jegy-
zett fel, de egyéni erkölcsi fel-
fogása szerint „átírja” a köz-
mondásokat: „Boldog, ki má-
sok bajain tanul! Éljen istennek,
akkor belső nyugalmat látod!
Reggel korán lelik meg az
aranyat! Jajgató ne légy, in-
kább tűrj és szenvedj büszke-

A kiválasztott fogalmak többnyire a mindennapi létezéshez szükséges kifejezési körből kerültek ki.

Kerekes Simonnak voltak „művészi” törekvései is: a maga módján „művelte” a képzőművészetet és a versírást. Lerajzolta a Dráva folyó partját 1863-ban, a tordai hasadékot 1868-ban, a smirnai öblöt egy vitorlás hajóval, honfoglalás kori applikált „vitét” 1896-ban, a Dardanella-csatornát több hajóval és világítótoronnyal, a visegrádi várromot a Duna felől, egy „szent könyvet” (biblia) a reményt szimbolizáló horgonnyal,³⁰ rajzok dinoszauruszokról (?), három sajtó grafika Sztambulról. E rajzoknak természetesen nincs művészi értéke, ám alkotójuk számára életre szóló kedves emlékek maradtak.

A napló tartalmaz még értékes fotókat: Bem József tábornokról és Kerekes Simon testvéreiről: Kerekes Mari (1884, Császárfotóműhely Kolozsvár, Külmonostor u. 5.); Kerekes Péter (1869, Tauffer Gyula fényképész, Kolozsvár); „Két lelki jóbarát, Kerekes Simon és Lesztman Jani” (Nagyszeben, 1863); a 29 éves Kerekes Simon mohamedán fezzben (1866, Hek János fényképész, Konstantinápoly). Bélyegek és nyomdailag készült rajzok, grafikák is megtalálhatók a naplóban.

„Művészeti” becsvágyát nemcsak rajzolással igazolta, hanem szavakban is kimutatta. A leírt sorok nem jelentenek esztétikai értéket, ám ezek a művek egy fokozottan érző személyiség empátiakészségének szellemi termékei. A bujdosik a vándor című vers³¹ Kerekes Simon vándorlási gondolatvilágát érzékelteti. I. „Bujdosik a vándor e széles világon, úgy éli világát, mint kismadár az ágon. / Nincs nekije senkije, csak a sors a barátja / az vigasztalja, szomorítja és újra megvigasztalja. / Kérdi a sors: hová hová viszen téged vándor ifjú. / Megyek, de nem tudom hová, ki az úti társad, az jó Isten / , kezemben a vándorbotom, ő az hű barátom.” II. „Ó, de régen volt az az idő, mikor ezt a földet, innen messze Nyugotot lábaimmal mértem és onnan le Délnyugotnak, osztán messze a keleti tengeren átmentem... És most azt kérdem a sors-tól, hogy hol az a szép kor, hol vagytok sok jó barátok, akikkel vigadtam egykor.”³²

Dr. Tóth László

